

O‘ZBEKISTONDA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi
Moddiy-texnik ta’minot boshqarmasi
Oziq-ovqat bo‘limi boshlig‘i
Babaev Ilyas Maxamadaminovich

Annotatsiya: Maqolada oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashning dolzarbligi, uning mamlakat iqtisodiy xavfsizligidagi ahamiyati va davlatimizda bu borada olib borilayotgan ijtimoiy iqtisodiy islohatlarning o‘ziga xos xususiyatlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: iqtisodiyot, oziq-ovqat xavfsizligi, qishloq xo‘jaligi, ekin maydoni, aholi soni, aholi turmush darajasi, bozor, iste‘mol, ehtiyoj, ishlab chiqarish, xo‘jalik.

SPECIFIC FEATURES OF ENSURING FOOD SAFETY IN UZBEKISTAN

Annotation: The relevance of issues of ensuring food security, its importance in the economic security of the country, and the specific features of socio-economic reforms carried out in this regard in our country are considered in the article.

Key words: economy, food security, agriculture, cultivated area, population, standard of living, market, consumption, need, production, economy.

Kirish

Mamlakatimizda oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash davlat iqtisodiy xavfsizligining ajralmas qismi bo‘lib, mamlakatdagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini hamda kambag‘allikni qisqartirishga xizmat qiluvchi ososiy omil hisoblanadi.

Bu borada, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 2023-yil 7-sentabr kuni bo‘lib o‘tgan Samarqanddagi “Oziq-ovqat xavfsizligi bo‘yicha xalqaro konferentsiyasi” ishtirokchilariga o‘zining nutqida takidlaganlaridek bizlarga yaxshi ma’lumki, oziq-ovqat xavfsizligi, uni barqaror etkazib berish, ochlik va qashshoqlikka qarshi kurash masalalari bugun ham o‘ta dolzarb muammolardan bo‘lib qolmoqda. So‘nggi o‘n yillarda “yashil inqilob” va innovatsion texnologiyalarning keng joriy etilishi tufayli qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi keskin oshishga erishildi, tobora ko‘payib borayotgan dunyo

aholisini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlashda sezilarli yutuqlarga erishildi. Afsuski, keyingi paytda koronavirus pandemiyasi, jahon siyosati va iqtisodiyotidagi inqirozlar qishloq xo'jaligi mahsulotlarini etkazib berish tizimida zanjirlarning uzilishi va mahsulotlarning narxlarini oshishiga olib keldi. Bu bilan rivojlanayotgan mamlakatlar nisbatan ko'proq jabr ko'rmoqda.

Global iqlim o'zgarishlari, qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat tizimiga investitsiya hajmi kamayishi vaziyatni yanada og'irlashtirmoqda. Bu esa mamlakatning barqaror rivojlanishga o'z salbiy oqibatlari bilan ta'sir etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tashkil etilganligining 32 yilligi hamda Vatan himoyachilari kuni munosabati bilan xavfsizlik kengashining kengaytirilgan yig'ilishida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Qurolli Kuchlar oliy bosh qo'mondoni jadidchi bobolarimiz ilgari so'rgan g'oyalariga alohida to'xtaldilar.

O'tgan asr boshida kurash maydoniga chiqqan jadidchi bobolarimiz ko'targan g'oya nima edi. Albatta fidoiylik va vatanparvarlik bo'lgan. Shu ma'noda ulug' mutafakkir, jamoat arbobi Maxmudxo'ja Behbudiy **“Turkiston xalqining manfaati uch narsaga bog'liq deb aytgan, birinchisi -g'alla ya'ni oziq-ovqat xavfsizligi, ikkinchisi - askar, uchinchisi - harbiy tizimni shakllantirish”** deb yuz yil oldin aytgan so'zlari chuqur ma'noga ega.¹

Darhaqiqat, g'alla, oziq-ovqat xavfsizligi insoniyat tarixida barcha davrlarda birichni o'rinda turgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Mamlakat iqtisodiy xavfsizlikning ajralmas qismi bo'lgan oziq-ovqat xavfsizligining nazariy va amaliy masalalarini hal qilish hamda uning jamiyat taraqqiyotidagi, aholining turmush farovonligidagi rolini asoslashga turli MDH iqtisodchi olimlaridan D.V.Zerakalovning “Oziq-ovqat xavfsizligi” monografiyasida oziq-ovqat xavfsizligi masalalari butun mamlakatlar miqiyosida ko'plab amaliy taxlillar keltiradi. Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash suv resurslarining XXI asrga borib tanqisligi yuzaga kelganligi va bu global iqtisodiy

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 13-yanvardagi “O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tashkil etilganligining 32 yilligi hamda Vatan himoyachilari kuni munosabati bilan xavfsizlik kengashining kengaytirilgan yig'ilishi”dagi bayram tabrigi.

muammoga aylanishi haqida ko‘plab rasmiy statistik materiallar taxlili olib borilgan.²

Iqtisodchi olim L.Revenko o‘zining “Oziq-ovqat xavfsizligi echimini topish imkoni mavjud” nomli maqolasida jahonda oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash bo‘yicha asosan tashqi oqimlar ya‘ni, mamlakatlarda ishlab chiqarish salohiyati va imkoniyatiga bog‘liq holda taqsimlash masalalari ko‘rib chiqilgan.³

O‘zbekistonda tadqiq qilinayotgan muammolarning ayrim tomonlari umumiy tarzda H.P.Abulqosimovning “Davlatning iqtisodiy xavfsizligi” o‘quv qo‘llanmasida oziq-ovqat xavfsizligi muammosi umumiy tarzda o‘rganilgan bo‘lsa, yana bir iqtisodchi olimlarimizdan biri N.X.Ergashev O‘zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashda sug‘urtaning ahamiyatini ko‘rsatib bergan.⁴

Hozirgi vaqtda qishloq xo‘jaligida etishtirilayotgan ekinlarning serhosil, tashqi ta‘sirlarga chidamli navlarini yaratish va chorva naslini yaxshilash o‘ta muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini sifatli va serhosil etishtirish borasidagi fermerlar, klasterlar va kichik ishlab chiqaruvchilar uchun axborot-konsalting markazlarini tashkil etilishi va ularni resurs tejaydigan ilg‘or texnologiya va usullari bo‘yicha malaka oshirish uchun agro-konsalting xizmatlarini keng joriy qilinishi tavsiya qilinadi. Zamonaviy texnologiyalar va qishloq xo‘jaligi texnikasi rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlardagi fermerlar uchun bir xilda ochiq va hamyonbop bo‘lishi hamda bu borada xalqaro moliya institutlarini ushbu masalaga alohida e‘tibor qaratilishini, qishloq xo‘jaligida ishlab chiqaruvchilarining “yashil texnologiyalar”dan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish bo‘yicha aniq chora-tadbirlarni ishlab chiqish va keng joriy qilinishi bugungi kunda dolzarb masaladir.

Mamlakatlar miqiyosida eng zarur oziq-ovqat mahsulotlari savdosi va transportirovkasida to‘liq erkinlik hamda oziq-ovqat mahsulotlari harakatini tartibga soladigan qoidalarni soddalashtirish kerakligini ilgari suramiz. Eng avvalo, agrosanoat kompleksi va uning lokomotivi, ya‘ni harakatga keltiruvchi kuchi bo‘lgan iqtisodiy rivojlanishning bir qismi sifatida mamlakatimizda zamonaviy talablarga to‘liq javob beradigan, innovatsion texnologiyalarga asoslangan holda ishlab chiqarilayotgan oziq-ovqat mahsulotlariga ichki va tashqi bozorda talab juda

² D.V.Zerakalov “Oziq-ovqat xavfsizligi” monografiyasi

³ L.Revenko o‘zining “Oziq-ovqat xavfsizligi echimini topish imkoni mavjud” nomli maqolasi

⁴ H.P.Abulqosimovning “Davlatning iqtisodiy xavfsizligi” o‘quv qo‘llanmasi

yuqori bo‘lib, bu borada keyingi besh yillikda olib borilgan samarali islohatlar evaziga yildan yilga qishloq xo‘jaligida oziq-ovqat mahsulotlarini etishtirish, sanoatda qayta ishlash bilan shug‘ullanuvchi xo‘jalik sub’ektlarida va korxonalarda modernizatsiyalash hamda diversifikatsiyalash jarayoni izchillik bilan amalga oshirilmoqda.

Respublikamizda qishloq xo‘jalik mahsulotlarini etishtirish borasida fermer xo‘jaliklarining faoliyati tizimli yo‘lga qo‘yilganligi hamda oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlash korxonalarida ishlab chiqarilayotgan oziq-ovqat mahsulotlari turlarining ko‘payishi evaziga davlatimiz aholisini oziq-ovqat mahsulotlariga bo‘lgan ehtiyojlarini etarli darajada qoplashga erishilmoqda. Bundan tashqari sifatli oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish va chekka hududlarimizga qadar etkazib berish miqdoran ko‘payib, sifat jihatdan yaxshilanib bormoqda. Respublikamizda oziq-ovqat xavfsizligi ta‘minlash borasidagi olib borilayotgan davlat islohotlari keng dunyo miqiyosida e‘tirof etilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda O‘zbekistonning oziq-ovqat xavfsizligi ta‘minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o‘ziga xos xususiyatlari va yurtimiz olimlari tomonidan olib borilayotgan tadqiqodlarni keng tahlil qilish, mantiqiy fikrlash kabi tadqiqot usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar

Bugungi kunda oziq-ovqat xavfsizligi butun dunyo mamlakatlari oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biridir. Zero, ideal holatda qishloq xo‘jaligi, baliqchilik va o‘rmon xo‘jaliklari butun insoniyatni oziq-ovqat bilan to‘liq ta‘minlash va odamlar uchun risoladagidek daromad manbaini yaratib berishga qodir. Nega bashariyat farovonligi va kelajagiga xizmat qiluvchi mana shunday nufuzli tashkilot bu boradagi nuqtai nazarlarni yangilash g‘oyasini ilgari surmoqda? Sababi, bugungi kunda tabiatga befarq munosabat, unga antropogen ta‘sirning kuchayib borishi, isrofgarchilik, ilg‘or va rivojlanayotgan davlatlar o‘rtasidagi oziq-ovqat balansi bo‘yicha farqning o‘sayotgani, iqlim o‘zgarishlari qator salbiy omillarni keltirib chiqaryapti. Noz-ne‘matlarimiz, chuchuk suv, ummonlar, o‘rmonlar, biologik xilma-xillik keskin sur‘atlarda kamayib bormoqda, er unumdorligi pasayib, tuproq degradatsiyaga uchrayotir. Oqibatda, BMT ma‘lumotlariga ko‘ra, hozirda jahon aholisining 815 million nafari och qolayotgan bo‘lsa, 2050-yilga borib bu soni 2 mlrd. kishiga etadi. Ularning 12,9 foizi

rivojlanayotgan mamlakatlarda yashaydi. Besh yoshgacha bo‘lgan bolalar o‘rtasidagi o‘limning 45 foizi aynan to‘yib ovqat emaslik natijasida kelib chiqayotir. Hozirgi kunda har yili 3,1 nafar bola aynan shu sabab hayotdan ko‘z yummoqda. Qolaversa, sayyoramizdagi har to‘rt bolaning bir nafari o‘z yoshiga nisbatan o‘smay qolgani aniqlangan. Maktab yoshidagi 66 mln. o‘g‘il-qiz darslarga beixtiyor och keladi. Shulardan 23 mln.i Afrikada istiqomat qiladi. Masalaning yana bir tomoni. Qishloq xo‘jaligi dunyodagi eng katta ish beruvchi tarmoqdir. Bugun kurrai zamin aholisining 40 foizi aynan shu soha orqali tirikchilik qiladi. Bu qashshoq qishloqlardagi oilalar uchun daromad keltiruvchi va bandlikni ta‘minlovchi asosiy manbadir. Rivojlanayotgan mamlakatlarda asosan lalmi bo‘lgan besh million kichik fermer xo‘jaliklari oziq-ovqatning 80 foizini etkazib beradi. Shunday ekan, mazkur jabhaga investitsiya kiritish aholi qatlamlari oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash qatorida mahalliy va tashqi bozorlarga mahsulot etkazib berish bo‘yicha mamlakat imkoniyatlarini oshiradi.⁵

Yaqinda BMT tomonidan sohada yana bir tashabbusga qo‘l urildi. Ya‘ni oziq-ovqat mahsulotlari isrofgarchiligiga qarshi kurashish bo‘yicha global kampaniya e‘lon qilindi. Bu ham aynan oziq-ovqat xavfsizligiga xizmat qiladi. Ushbu tuzilmaning Atrof-muhit bo‘yicha tashkiloti(YuNEP) ma‘lumotiga ko‘ra, har yili dunyo bo‘yicha 1,3 mlrd. tonna oziq-ovqat mahsulotlari tashlab yuborilar ekan.(Bunga qaysidir ma‘noda o‘zimiz ham to‘ylarimizdagi isrofgarchiliklar orqali “hissa“ qo‘shmoqdamiz. Bejizga bunday tadbirlarni ixchamlashtirish bo‘yicha ishlar olib borilmayapti). Ne‘matlarning bunday isrof qilinishidek mantiqsiz holatga barham berish uchun birinchi navbatda ularni saqlash sharoitlarini o‘zgartirish taklif etilyapti. Bundan kelib chiqadiki “Qotgan non? Bir yog‘i chirigan olma? Mog‘or bosgan pishloq? Bunday mahsulotlar bilan nima qilish kerak? Ko‘pchilik ularni tashlab yuboradi. Dunyodagi oziq-ovqat mahsulotlarining uchdan bir qismi chiqindi idishlarida yotadi. Jahon iqtisodiyoti bundan har yili qariyb trillion dollar zarar ko‘ryapti”, - deb yozadi BMT. Tashkilot statistikasiga ko‘ra, dunyoda har yili qariyb to‘rt mlrd. tonna oziq-ovqat ishlab chiqariladi, agar ulardan oqilona foydalanilib, taqsimlansa, bu aslida sayyora ahlining barchasiga etgan bo‘lardir. Yuqoridagi kabi omillar tufayli dunyo oziq-ovqat bozorlarida narx-navo ko‘tarilib boryapti. Oxirgi o‘n yilda kuzatilgan jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi esa mazkur muammoning

⁵ <http://www.uza.uz> Agrar Siyosat va oziq-ovqat xavfsizligi.

keskin tus olishiga sabab bo‘ldi. Oziq-ovqat xavfsizligi mamlakat aholisini shu kabi asosiy mahsulotlar bilan o‘zini o‘zi, mustaqil ta‘minlashga qodirligini ifodalaydi. Shuningdek, oziq-ovqat importiga o‘ta bog‘liqlikdan xalos bo‘lganligini anglatadi. Davlatning oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash siyosati qachon samara beradi? Qachonki, mahsulot ishlab chiqarish va import qilish darajalari oqilona uyg‘unlashtirilsa, bu borada aholi uchun kafolatlangan imkoniyatlar yaratilsa, xalqaro pragmatik hamkorlik aloqalarni rivojlantirilsa, davriy ravishda yangilanib turadigan oziq-ovqat zaxirasini yaratishga ham qaratilgan.

Shular qatorida Mamlakatimizda sohani yanada rivojlantirish uchun keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmogda, hukumat tomonidan amaliyotga tadbiq etilayotgan farmonlar, qarorlar va davlat dasturlarida oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash chora-tadbirlari aks etayotganligini kuzatishimiz mumkin.

Mamlakatimizda 2022-yil holatiga oziq-ovqat xavfsizligi ta‘minlashga aloqador 4 ta qonun, 138 ta qaror (21 ta O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari, 80 ta O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari, 27 ta O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarorlari hamda 10 ta O‘zbekiston Respublikasi vazirlik va qo‘mitalar qarorlari) amaliyotga joriy etilgan va lex.uz O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasida joylashtirilgan.

O‘zbekiston Respublikasining 1997-yil 30-avgustdagi Oziq-ovqat mahsulotining sifati va xavfsizligi to‘g‘risidagi, O‘zbekiston Respublikasining 2021-yil 29-apreldagi Aholini ayrim turdagi oziqovqat mahsulotlari bilan ta‘minlashga doir choralar to‘g‘risidagi hamda O‘zbekiston Respublikasining 2021-yil 25-oktyabrdagi O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga aholini asosiy turdagi oziq-ovqat mahsulotlari bilan kafolatli ta‘minlashga qaratilgan qo‘shimcha kiritish to‘g‘risidagi qonunlari aynan oziq-ovqat xavfsizligi ta‘minlashga xizmat qiluvchi qonunlar hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 22-dekabrdagi PQ-58 sonli Oziq-ovqat va qishloq xo‘jaligi sohasida islohotlarni tadqiq qilish, strategik rejalashtirish hamda boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risidall, 2020-yil 16-dekabrdagi PQ-4922 sonli O‘zbekiston Respublikasining BMT Oziq-ovqat va qishloq xo‘jaligi tashkiloti, BMT Qishloq xo‘jaligini rivojlantirish xalqaro jamg‘armasi hamda BMT Butunjahon oziq-ovqat dasturi bilan hamkorligini kengaytirish va chuqurlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risidall, 2020-yil 9-sentyabrdagi №PQ-4821 sonli Respublika oziq-ovqat sanoatini jadralivojlantirish

hamda aholini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan to‘laqonli ta‘minlashga doir chora-tadbirlar to‘g‘risidagi qarorlari ham mamlakatimiz aholisining turmush darajasini yaxshilash va ijtimoiy iqtisodiy rivojlanishning asosiy omili sifatida oziq-ovqat xavfsizligi ta‘minlash zarurligini asoslab beradi.

Xulosa

Mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashda avvalo quyidagi shartlarni bajarish kerak:

– davlat va mintaqa miqiyosida muvozanatlashgan xom-ashyo va oziq-ovqat resurslarini shakllantirish, saqlash va etkazib berish maqsadida agrosanoat ishlab chiqarishini tashkil etish, shuningdek, agrosanoat majmualarining eksport salohiyatini barqaror rivojlantirish;

– aholi turmush darajasi yanada yaxshilash va sifati iste‘mol mahsulotlari bilan ta‘minlash, tibbiyot me‘yorlari bo‘yicha etarli darajadagi oziq-ovqat mahsulotlarini iste‘mol qilishga mos keladigan daromadlar olish uchun sharoitlar yaratish;

- kerakli bo‘lgan oziq-ovqat mahsulotlari va xom-ashyoni import qilish uchun zarur bo‘lgan valyuta resurslari zahiralari (shu jumladan eksportdan olingan mablag‘lar hisobiga) yaratish;

– Mamlakatning oziq-ovqat mahsulotlari bilan o‘zini o‘zi ta‘minlashning barqaror darajasini qo‘llab-quvvatlash hamda import o‘rnini bosadigan mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish bo‘yicha ijtimoiy-iqtisodiy chora-tadbirlar kompleksini amalga oshirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 13-yanvardagi “O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tashkil etilganligining 32 yilligi hamda Vatan himoyachilari kuni munosabati bilan xavfsizlik kengashining kengaytirilgan yig‘ilishi”dagi bayram tabrigi.

2. D.V.Zerakalov “Oziq-ovqat xavfsizligi” monografiyasi.

3. L.Revenko o‘zining “Oziq-ovqat xavfsizligi echimini topish imkoni mavjud” nomli maqolasi.

4. H.P.Abulqosimovning “Davlatning iqtisodiy xavfsizligi” o‘quv qo‘llanmasi.

5. <http://www.uza.uz> Agrar Siyosat va oziq-ovqat xavfsizligi.

